

Název : Vzdělávací systém v urgentní medicíně a medicíně katastrof v České republice

Autor : **Prof. MUDr. Jiří Pokorný, DrSc.** – Katedra urgentní medicíny a medicíny katastrof
IPVZ Praha

Zdravotní péče o osoby postižené náhlým život ohrožujícím onemocněním nebo úrazem je součástí vývoje zdravotnictví a lékařství po staletí. Zásadním mezníkem, který znamená dosažení dostupnosti pomoci raněným - nejdříve na bojištích a později i v jiných podmínkách, např. trosečnickům na moři, osobám postiženým nakažlivými chorobami při epidemiích nebo obětím hladomoru - je založení první humanitární organizace celosvětového významu, organizace Červeného kříže v roce 1864. Zakladatelé ČK – delegáti 12 evropských vlád a USA – jako první v historii uzavřeli mezinárodní dohodu nikoliv o mocenských či obchodních vztazích, ale o ochraně raněných na bojišti bez ohledu na příslušnost k válčící straně, o ochraně ošetřujícího personálu a o přijetí dodnes zákonem chráněného symbolu Červeného kříže. Rozsah dohodnuté ochrany a s tím spojených úkolů je v současnosti obsažen ve čtyřech Ženevských úmluvách a dodatkových protokolech, které byly uzavírány od založení postupně až do období po 2.světové válce. Obrovským úspěchem je mezinárodní přijetí humanitárního práva.

Období rozvoje organizace ČK je obdobím mimořádně rychlého rozvoje medicíny do moderní podoby. Díky vynálezu anestezie (W.T.G.Morton) se stalo možným bezbolestné operování, díky objevu antiseptiky (J.Lister) a následně bakteriologie a asepse (L.Pasteur) se stala reálnou ochrana rány před infekcí. Tím byl nastartován nesmírně rychlý rozvoj operačních oborů. Díky vypracování a obecného přijetí metodiky neodkladné resuscitace se stalo možným odvrátit hrozící smrt nejen v nemocnici, ale i v terénu. V druhé polovině XX.století se ukázalo nutným – protože možným – přenést kvalifikovanou pomoc z nemocnice co nejbližší k postiženému – a došlo k vybudování systémů ZZS, které v dnešní podobě poskytují skupinami RZP a RLP život zachraňující výkony postiženým v nejkratší možné době po postižení. Tento vývoj vede ke zřetelnému snižování úmrtnosti u stavů bezprostředního ohrožení života, pokud je postižen organismus z plného zdraví, organismus schopný dalšího plodného života a – co je klíčového významu – pokud pomoc poskytují *odborně vzdělaní pracovníci* vhodně materiálně-technicky vybavení.

V posledních deseti letech došlo v České republice k významnému zlepšení vzdělávacího systému pro pracovníky ve zdravotnictví, kteří se zabývají poskytováním přednemocniční neodkladné péče. Dříve bylo zajišťování Rychlé zdravotnické pomoci ve smyslu metodického opatření MZ ČSR č.34/1974 svěřeno oboru anesteziologie a resuscitace, který připravuje lékaře na řešení stavů náhlého oslabení nebo selhání základních životních funkcí optimálně. - Zkušenost však ukázala, že pro kvalitní poskytování PNP v celé šíři je nutno připravovat lékaře a zdravotnické pracovníky ve větším rozsahu – především na širokou škálu případů náhlého postižení zdraví, které se vyskytují ve všech oborech a ve všech věkových skupinách, dále na organizování a řízení zdravotnické záchranné služby a posléze na účelné organizování a provádění záchranných akcí při hromadném výskytu postižených.

Zohlednění potřeb vývoje ZZS vedlo k rozhodnutí zřídit pro střední zdravotnické pracovníky specializované tříleté studium na Vyšší zdravotnické škole pro zdravotnické *záchrannáře*. Tříleté vzdělávání bylo zahájeno nejdříve na soukromých VZŠ – nejdříve, již ve školním roce 1992-93, v Českých Budějovicích ve VZŠ Bílá vložka a od roku 1996 na VZŠ MEDEA v Praze 5. Na státních školách bylo toto studium zahájeno v roce 1997 a to: v Praze ve VZŠ 5.května, v Příbrami, v Ústí nad Labem, v Brně a ve Zlíně. V Praze do obou škol a v Brně jsou uchazeči přijímáni do jedné třídy každoročně. Ostatní školy až dosud otevíraly třídu pro záchrannáře ob jeden rok. Do každé třídy je přijímáno okolo 30 zájemců. Studium je ukončeno obhajobou absolventské písemné práce, zkouškou z cizího jazyka, z problematiky medicíny katastrof, záchranné služby a z ošetřovatelství při poskytování neodkladné péče. Celkový počet absolventů studia zdravotnický záchrannář přislíbil dodat Ústav zdravotnických informací v Praze. Úspěšní absolventi jsou optimálními pracovníky pro plnění

úkolů výjezdových skupin RZP a RLP. Jejich další určení je pro centrální příjmy nemocnic a k využití pro potřeby IZS – např. na místech krizových manažerů zdravotnického zařízení.

Pro *lékaře* je mimořádně významné, že dne 1.10.1998 zřídil ministr zdravotnictví nástavbový obor urgentní medicína (UM) s platností od 1.1.1999. V souladu s tímto rozhodnutím byla v IPVZ změněna katedra PNP a MK na "katedru urgentní medicíny a medicíny katastrof". Specializace v oboru UM do dnešního dne dosáhlo celkem 217 lékařů. Přesto dodnes oficiální požadavky na odbornost lékařů, pracujících v ZZS jsou podle platných právních předpisů dosud nízké. Do Vyhl.č.434./1992 MZ ČR v platném znění „o zdravotnické záchranné službě“ nejsou kvalifikační požadavky na pracovníky ZZS zařazeny. Podle *konceptu oboru urgentní medicína* (odst.2.3.3), schválené letos MZ ČR, může být do práce ve výjezdové skupině ZZS zařazen každý lékař, který má specializaci 1.stupně v jednom z 5 základních oborů (anesteziologie a resuscitace, chirurgie, interna, pediatrie, všeobecné lékařství). Pro vedoucí funkce je požadována odbornost v oboru urgentní medicína. (Přesto letos na jaře ve dvou inzerátech, kterými ministr zdravotnictví vypsal výběrová řízení na místa ředitelů územního střediska záchranné služby, nebyl požadavek na tuto odbornost uveden s odůvodněním, že obor není obsažen v žádném právním předpisu a dále, že by byl příliš zúžen okruh možných zájemců.)

Pro specializační vzdělávání lékařů v nástavbovém oboru urgentní medicína je závazná specializační náplň, schválená po inovaci původního dokumentu z roku 1998 loni MZ ČR. Požaduje se celkové trvání 24 měsíců pro lékaře se specializací v základním oboru 2.stupně, lékařům s prvním stupněm se doporučuje prodloužení o jeden rok. Náplň obsahuje jednotný požadavek na 10 měsíců praxe v ZZS, z toho 1 měsíc na ZOS. Požadavek na klinickou praxi v nemocniční neodkladné péči o celkové délce 14 měsíců je diferencovaně upraven podle základního oboru uchazeče (časové údaje platí pro dvouletou přípravu a pro pracovní úvazek 1.0). Dosavadní zkušenost potvrzuje realizovatelnost specializační přípravy. Je dobrým základem pro další rozvíjení odbornosti na místech určených pro odborníky oboru urgentní medicína (prohlubování odborné péče, výzkum, výuka, výcvik).

Pro lékaře, kteří se vzdělávají v problematice urgentní medicína organizuje katedra UMaMK IPVZ kurzy rozličného odborného profilu a náročnosti. Jedna skupina je určena pro začínající lékaře v ZZS. Další skupina včetně specializačního kurzu je určena pro specializační vzdělávání a další pro celoživotní vzdělávání odborníků. Samostatnou skupinou jsou kurzy v problematice medicíny katastrof, určené diferencovaně pro lékaře na různých funkcích a pro krizové manažery.

Od roku 2001 je z rozhodnutí MZ ČR uloženo katedře UMaMK organizovat a realizovat kurzy Lékařská první pomoc a Neodkladná první pomoc pro lékaře všech oborů před atestací 1.stupně a pro farmaceuty a jiné odborné pracovníky ve zdravotnictví před jejich odbornou zkouškou. Tento úkol se týká přibližně 1800 osob. Plníme ho v těsné spolupráci s mimopražskými pracovišti katedry UMaMK v Plzni, Ústí nad Labem, v Hradci Králové, v Brně a v Ostravě. Nově se k nám připojili pracovníci ÚSZS v Českých Budějovicích.

Zlepšování připravenosti všech lékařů k poskytování první pomoci je zlepšování na prvním článku záchranného řetězce – tj. v době od vzniku příhodu do dojezdu pracovníků ZZS a převzetí postiženého do odborné PNP. Často má pro osud postiženého rozhodující význam.

V dohledné budoucnosti má vyjít dlouho očekávaná monografie „Urgentní medicína“ v nakladatelství Galén. Do tisku je připravována příručka „Lékařská první pomoc“, jejíž vydání přislíbujeme v relativně krátkém termínu nakladatelství Avicenum-Grada. Po vydání monografie Štětina a sp. Medicína katastrof“ v roce 2000 tak dojde k dalšímu výraznému zlepšení vzdělávacího systému v oboru urgentní medicína a medicína katastrof.

Samostatnou skupinu školicích akcí tvoří odborná shromáždění, vědecké konference, sjezdy odborné společnosti, symposia apod. Tyto akce shromáždí na krátkou dobu velký počet pracovníků oboru, umožňují sdělení nových poznatků, výstupů z výzkumu, výměnu zkušeností a vzájemné poznávání účastníků. Mají nezastupitelné místo obrovského významu ve vzdělávací soustavě. Zcela ojedinělé místo si vydobyla v odborném vzdělávání a výcviku pracovníků ZZS každoročně pořádaná ojedinělá mezinárodní akce Ralley-Rejvíz.

Z přehledu je zřetelné, že v uplynulém desetiletí došlo ve vzdělávání zdravotnických pracovníků v problematice urgentní medicíny a medicíny katastrof ke kvalitativnímu, zcela zásadnímu zlepšení. Na účastnících vzdělávací soustavy záleží jednak, aby byly nabízeny a realizovány co nejúčinnější školicí akce vhodného zaměření jednak, aby účastníci nabízených příležitostí řádně využili.